

MÁRKUS BÉLA
Hommage-versek
Nagy Gáspár költészetében

I. rész

Hommage? Hommage!

Miért ragaszkodni e francia kifejezéshez, megnevezéshez, amit Nagy Gáspár elvétve, ha használt? Miért nem, a régi retorikai hagyományokat követve, a bemutató vagy szemléltető beszéden belül köszöntőt vagy emlékverset emlegetni? Talán, mert az előbbihez a közvélekedés a rigmusos méltatást, pátoszos dicséretet társítja, az utóbbiról (az emlékversről) pedig, amikor még szócikk volt, az 1963-as *Magyar Irodalmi Lexikon* is úgy „vélekedett”, hogy művészi érték nélküli, csupán bizonyos ismereteknek, szabályoknak, történelmi és egyéb adatoknak az emlékeztetbe vésésére szolgál, a ritmus és a rím segítségével, a középkor és a humanizmus pedagógiája alkalmazta nagy előszeretettel. Ezzel szemben a hommage tág jelentésű, különböző értelmezésekre ad lehetőséget, hiszen kifejezhet mély tiszteletet, tiszteletteljes hódolatot, hordozhatja a felajánlás és az üdvözlés szándékát, akár – mert ezt is magában foglalta – valamiféle hűbéri eskü formájában is. A hommage szerzője s küldője tehát hommager, hűbéres.

1.

Az Nagy Gáspár is, a tőle megszokott szójátékkal élve, hű bérese az irodalomnak és íróársainak, élőknek és holtaknak. A fogalmat, jó érzéssel, a legelső alkalommal, a Teilhard de Chardint köszöntő *Felé hullunk a porszemekkel* című, több tételes költeménye élén használta. Majd – ismét stílusosan – a Cormieux-nak (azaz Kormos Istvánnak) ajánlott *Prédául a vers* esetében, mintegy figyelemfelhívásként, hogy „Azok a versek / melyekről szólok / nem léteznek /...// mintha a némák és vakok erényei / felelnének meg a legtisztábban elvárásainknak”. Ott találjuk aztán a megnevezést a Bulgakovhoz szóló költemény, a *Mostanában egy fekete macska* ajánlásában, rávilágítva a „Mondhatom bájos / ahogy a diktatúra / visszazsompolyog / mostanában egy / fekete macska / a legfőbb cenzorom” groteszk helyzetére. A *Rojtos cápahálók* sorolható még ide, a Márai Sándorral való „san-diegói” találkozás elmulasztásán vívódó vers, benne a Mestertől való intellemmel: „Egy hazát lehet

gyűlölni, bírálni, el- és megítélni. Csak árulni nem lehet.”

Mindössze e négy példára lelhetni a francia fogalom keresésekor, egyébként – magyarul, magyarosan – mindig vagy valakinek ajánlja a versét, vagy valakihez szól, nemegyszer együtt használva e két megszólalási módot. Talán a leggyakoribb „az emlékének” formula, helyenként az „in memoriam”. A búcsúversek, siratók, sírfeliratok, epitáfiumok az első kötetben (*Koronatűz*) éppúgy meghatározó jelentőségűek a művészi szemlélet kialakulása, a mintakövető költői szerep formálódása miatt, mint a posztumusz *Sírfeliratban*. Közös jellegzetességük az aposztrophé, s főként a prosopopeia kitüntetett használata, vagyis a halott megszólítása és megszólaltatása, beszéltetése (eidolopoeia), továbbá gyakorta a temetési szertartás „színre vitele” is, a sírhely leírása. A *Tamási Áron sírjánál* még nem jelöli meg a temetkezési helyet, Farkaslakát, hanem az író két ifjú hőse, teremtménye, „kicsi Ábel kicsi Móka” útját kíséri végig. Életpályájuk ívelése, megbecsülése, majd hanyatlása talán a kisebbségi léthelyzet példázata is, amint előbb elébük „hajlik” a csillag, aztán „repdes”, végül „hullik”. Az *Égi megbízás* Kondor Béla búcsúbeszéde: „elhagyalak benneteket! / kaptam egy égi megbízást: / festeném be a mennyeket”. Az *In memoriam B. Nagy László* a halál jelképi erejű helyszínét mint emlékhelyet jelöli meg: „az a ’mitugrasz figura”, „aki elment a falakig, / s átkacsintott azokon túlra” „...egy hörpintésre kiitta / az áprilisi tiszta Balatont, / kifeküdt partjára, ama sínekre!” A *Majd júliusban*, a Nagy László emlékének szentelt költemény a temetőről mint a néma siratás és az elhalasztott gyász helyéről szól: „torok-kalickán Farkasrét-retesz / majd júliusban / sírom el magam / akkor vonatozok haza mikor / születésedtől zengőn kéklík / a SOMLÓ / hegy-harangja”. Hasonló vershelyezeten alapul a Pilinszky Jánostól elköszönő költemény, amely más okát, a halál utáni boldog örök élet hitét adja a *Némaságnak*: „aki meghalt is megüdvözül. // Egy könnyem se lesz szinte látom / eső fűröszi arcomat / állok vízözöni pózban: némán / fogom föl árvaságomat”. A *Szive álmodik nekünk*, a „Harmadik vers. H. Z. filmköltőhöz”, azaz Huszárk Zoltánhoz szintén a végtelen hiány és veszteség verse, a filmes pillanatok érzéki benyomásainak hangulatával és káprázatával: „jártál velünk a földön / láttunk általad szemeiddel / de ő már elfordul nem nézi tovább / lehunyja októbert véresre érett zuhogó / levelekkel s oly időnélküli a gyász mint /

a kilótt szemű házak világvégi bongásában / az egyenletesen halkuló lódobogás vízésés ámen”. Az ugyancsak (H. Z. monogrammal jelölt) Huszárik, valamint (az N. L. monogramú) Nagy László emlékét idéző *Elégia ma is* e két művészóriással való azonosulás, az átlényegülés költeménye. Az igék és a tárgyak a „parasztpegazusok”, a lovak világából vezetnek az övékébe: „Nyugtalan álom trappol át éjszakámon, / s az ő hatalmas szemükkel / látom: // egy lócsre akasztott viharlámpa / is fényt terít a homályra, / és a zablák tompított / iker-fénye, / de megyünk rendületlen / a ránkzuhanó sötétségbe”. A *Kettészelt fényesfekete nap* egyszerre az öröme, a fényé és a fekete gyászé: Bibó István halálának napján – megörökítve. „1979. május 10.” – a költő gyermeke, „egy újszülött fiú / sírta magát elő a délutánból”. A *Magyar történet* beszélője a kemény karakterű Galgóczi Erzsébettől mintha a ménfőcsanaki temetőben venne búcsút, amint „Megy a koporsó / megy a földbe / harangszón

Múlhatatlan szépségek 1. (vegyes technika, vászon, 110 × 80 cm, 2016)

imán / alig zökken // rög a gerinchez / Neki még volt / kérlelhetetlen / és kemény volt // utolsó parasztk / körülállják / Isten tanítja / úgy imáját // ahogy mondják / magukba néznek: / nagyon magyar / magyar történet”. Nem sirató, nem búcsúztató, hanem ha lenne ilyen változat, sírhely-vers, hangoltságában elkeserítő a *Holtodban is szegény...*, amelyet mottója szerint „megrendülten” írt „a Költő 70. születésnapja után”, 1993. november havában, midőn felkereste Mestere sírját. Tiszta rímekbe foglalt fájó tapasztalata: „Sírodon annyi sincs: / K. I. – aki voltál, / itt nyugszol valahol / - lehet, játszol is tán - / Mert fejfád, sírköved voltnincs, / és MŰVED is letiltván! / Holtodban is szegény, / szegény YORICK ISTVÁN”.

Különös változatok, mert nem egy művészhez, hanem csak egy művéhez kötődik az „elképzelt sírfelirat Huszárik Zoltán *A piacere* című filmjéhez” (*Világtemető*), illetve a talán a thermopülai hősök előtt tisztelgő Simónidész-epigramma ihlette, a Latinovits Zoltántól búcsúzó *Sírfelirat*, amely valószínűleg is ott található a balatonszemesi temetőben. A veszteség mértékének és kínjának páratlanul érzékletes képi megszemélyesítése a „zokogó víz”, s ahogy – miként az emberek elviselhetetlen fájdalomukban összegörnyednek – a falu „fái görcsben a tóra hajolnak / hatalmas nagy-fia holtán”. A halál és a temetés körülményeit szinekdochével jelzi az *Sz. D. koporsójára*: „hullik rád avar”, „rádhulló föld / SZISZegi már / most végleg / a végtelenbe zár”. Az elmúlás okának metaforikus megnevezésével indít – „mielőtt még szívemben / fölrobban a bomba / s elbuktat: – arccal a Balatonba” – a Fodor András emlékére szerzett *El kellett mennem Lisszabonba*. Aztán azt a megszállott műveltség-habzsolót mutatja, aki mintha csak azért utazott volna el, hogy a Szent Jeromos-kolostorban megállhasson Pessoa márványablaja előtt, a „híres Gulbenkian Auditoriumban” pedig tudatosíthassa magában, hogy „Bartók itt szállt hajóra / bizony itt intett búcsút Európának”. *Az utolsó (előtti) szó jogán* a Gyulán „valaha (ezer éve) leírt legszebb négy sor költője, Simonyi Imre emlékét idézi gáláns trubadúr-lírai stílusban, az aposztrophé alakzatával summázva: „Egy lányt szeretni / és egy zászlót, hazát, ha hull... / Hát mindhalálig / határtalanul! // Ön tudta ezt, / és halt igazul. / Az élet volt / vers, Simonyi úr!” A temetés és

a születés napjának egymásra vetítésével nyújtana vizsgasztalást a *Kiss Ferenc fejfájára*: „mintha látnánk, Ferenc, élsz ma, / hisz ma születted, s ma temetnek, / és árva hangunkon a Himnusz / is neked szól, csak teneked”. Úgy szólítja meg a halottat, mint aki a „nagy büntetés-szótlanóságod / keresztje alatt jelkép voltál”, „megkötözött szellem” a „csonkán lebénult” hazában. A *Nagykun temetés... januári verőfényben* az utolsó útjára kísért karcagi barát, Körmendi Lajos gondoskodó jóságát villantja fel, miközben „ámulva nézzük ahogy / az örökzöld koszorúból / emelkedik szíved fölé / egy újabb kunhalom”.

A sírfelirat, sírversek hagyományába illeszkedik, ezt követi az *Ezredzáró sorok Illyés Gyula epitáfiumához*. A széljegyzetek méltatják, hogy a franciás műveltségű írótól, közgondolkodótól a „szétszórva” létező nemzet tagjaként „bizony nem kis trouvaille” volt „magyarban óvni a magyart”. Másrészt, hogy a „szörnyű század” tanújaként nem a megalkuvás ígéit hirdette, megfogalmazva a „legnagyobb bátorság / a remény” és a „józsanság / a legfőbb hősi állapot” axiómáit. „Együtt a szív és fő... / és bölcs messzetekintés” – Kosztolányi verse, a *Marcus Aurelius* hitvallásához kapcsolódva (kihagyva a „fájdalom” szavát) a *Kihulló apokrif lapok Antall József naplójából* jegyzője maga láttatja a saját pompás temetési szertartását. A vers azt a gyakorta alkalmazott elbeszélésmódot választja, amikor mintegy egymásba futnak át a különböző szövegek, az alanyi, első személyű és a második, a megszólító. A siratók imádságba hajló formája a *38 sor profán dalszöveg Csengey Dénes testvérünkért*, a fohász emelkedettségét a népi siratók módjára hétköznapi esetek felemlegetésével ellensúlyozva. A *Siratódal* – mottója: I. m., (azaz in memoriam) Illyés Kinga – úgy köszön el a „Pódiumhercegnő”-nek, „komédiás”-nak nevezett művésztől, hogy eljuttassa annak a (költői) szerepét, akinek a verseit előadta, holott „Nem is mondtad soha, / csak én képzeltem el”. A veszteség, a gyász a „könnyem patkzik” fájdalommal az elnémulásig juttatta a *Harmadik vers – sirató* mondóját, a teljes név helyett – Sütő András – csupán a keresztnévvel jelölve, akitől búcsút vesz: „drága András / nem tudok szólni most már // biztató hangod többé nem vár / földi vigasz helyett // megannyi égi membrán / fényeddel ránk süt a csillagoltár”. Más változat a gyász kezdetét, a megrendülés pillanatát a „halálakor” időhatározóval idézi fel, mint a költő életének a *Jékely Zoltán tenyerében* is írt meghatározó helyszíneit az enyedi „nagykol-

légjom”-tól Marosszentimre templomromján át Párizsig és Tabánig elősoroló Jékely-búcsúztatóban (*Kegyetlen álmod kaptam*). Különös voltával tűnik ki a „Kormos István sűgása nyomán” íródott *Halálon túl*, az ITT-tel határozva meg a költő-mecénás tartózkodási helyét, akinek itt (azaz ott) a földön a kornissi *Pásztorokja* úgy hangzott, „akárha égbeli intés”, ott fenn (azaz itt) pedig „óriás költők kopogtak nálam / Nagy Laci Jékely Illyés”. Ezért is „most újra kedvem lenne szólni”. A Kasánszky Zsombor emlékére szerzett *Halála kellett, halála jel volt* azt az elszánt előadóművészt magasztalja, aki vers- és énekmondóként 1956 igaz és méltó megítélésére lázított, élete arra szolgált, hogy „Isten helyett hengerítse el / ama sírok elől a sziklát / s az országosan vezényelt amnéziát / robbantsa föl szívével”. A kiskunmajsai Torma Lajos emlékének áldozó *Októberi stációk – keserű töredékek* a „nagy napot”, 1956 forradalmának megünneplését „lebénult hősként” váró „áldozat” nevében is kérdezi: a „megtipró diktatúra / amikor szétmállott, megszűnt / ...miféle szabadságot, / micsoda megváltást szült?”

Jellegzetes, a nonszensz lírához közelítő felfogás diktálhatta a szürreális fogantatású, képtelen alaphelyzetű költeményt: az *Aranyló gemkapocs egy nekrológ szívében*, az alcíme szerint szinte a derű, nem pedig a szomorú gyász hangulatát kelti: „In memoriam János, aki nem volt szinoptikus, de annál inkább Székely, meghalt Kr. u. 1992-ben”. „ki-nom-ban ját-szó-térhomok” – adja meg a Rózsa Bélától, a volt vasvári és szombathelyi könyvtárostól, illetve az Életünk rovatvezetőjétől, majd főszerkesztő-helyettesétől búcsúzódó *De van* alaphangját. A következetes szótagolással („hi-bát-lan szók és szó-tag / ?ok”) a csokonais reménytelenséggel („bo-lond ki-rály bo-lond! Ki / ?ír”) bensőséges kapcsolatokat, poétikai vitáikat is sejtetve. Bár nem „vidám”, de sajátos sirató a tárgy megszemélyesítése, az átvétel miatt az *Egy könyvborító halálára*, amelyben a megszólaló a *Kibiztosított beszéd* című kötet címlapjának „sorsát” beszél el. Orosz István *Gumigerinc* című grafikáját kicserélték a nyomdában: „eljön a kényszer, / valaki önkényszerítése, / mondhatni úgy is: / félelem-től vezérelt / szabad akarata” – háborog a versbéli alany. Az *Égi lábjegyzet* hasonlóképpen egyedi szókapcsolat, azoknak a sorába illeszkedik be, mint az „agyroncstelepek”, „apródiák”, „falragaszodom”, „helybenzsákbánfutás”, „táncreakció”, „szaltószabadság” és a többiek, amelyek alapján Nagy Gáspár

érdemesülne a „hapax legomenonok költője” címre is. Ez a vers Vargha Kálmánnak szól, a főleg Kányádi Sándortól ismert „odaátra” címzéssel, akár csak a „törtél de nem hajoltál” magatartás-elvű, Czine Mihály szellemi portréját festő *Reménység jegenyéje* esetében, amely a temetési szertartást is fénybe állítja: „daloljunk biztatsz minket / ahogyan asztalodnál / a félország sírodnál / énekel s éltet téged”. A „Baka Pista mostani címére”, azaz szintén odaátra feladott küldemény, a *Levél, ha hull* mintegy emlékeztetőül íródott: kettejük Pintér Lajoséval közös indulását, a Kormos István bevezette költői estjüket eleveníti fel. A *László Gyula halálhírére* dicsérő ének: „Királyi hites helyen / Váradon érte a halál / hosszú élet után / Erdély nagy fiát / magyar minden tudóját / professzorok *professzorát* / Szent LÁSZLÓ GYULÁT!” Az érvelésében kissé szokványos magasztalást egyrészt egy figura etymologicával, a „professzorok” szótó ismétlésével igyekszik egyedivé tenni, másrészt pedig a név elé vont „szent” jelzővel, amely úgy utal a legfőbb vallási tiszteletre, hogy a halottat párhuzamba állítja az örök nyugalmat Nagyváradon lelő Szent László királlyal.

Nagy Gáspár szomorúan rövid életpályája vége felé tűnnek fel azok a nekrológ-versek, amelyek a lírai én személyes számvetésének is tekinthetők, háttérben a búcsúztató és a búcsúzó munkatársi, baráti kapcsolatának rajzával. A számvetés a lelkiismeret-furdalás, sőt a büntudat jeleit is felszínre hozza, mint a *H (4)* példája mutatja, amely a német fordító, a korán elhunyt Irene Rübberdt emléke előtt tiszteleg, azzal a felelősségtudattal, mintha a fordítás mint „vérátömlesztés” is siettette volna a halálát: „valamivel több vért pazarolt rám abból a kevésből”. A *H (5)* azt a tragikus sorsú, fiatalon eltávozott színészt, Ternyák Zoltánt búcsúztatja, aki a rádióban „vers- és szívhangom volt”, majd a „ZöldErvinem tübingeni / kalandjait” „mondta, élte” ugyanott, és akire a fényképe is emlékeztet a szobája falán, ahol „kétfelől társak: / Latinovits és Visky Árpád néz a jövevényre”. Ebben az alkotói szakaszban mind gyakoribbak az önéletrajzi elemek, a versbeli beszélők önmagukra irányuló, az elmúlás távlatát szemlélő elmélkedései: mint a *H (12)* mondja, *Útban Kosztolányihoz*, az „egyedüli példány” fájón kéri magát „e földi létből”. A *Vancouver földjében...* talán egy egyszeri s utolsó találkozás emlékével búcsúzik Tamási Miklóstól, a „magyarság-mindenes” poétától, a Tárogató főszerkesztőjétől, azzal a megnyugvással és megnyugtató-

sal, hogy „Vancouver földjében / – s nem szülőföldeden – / *békésebb* lesz hálnod!” A péceli-torontói költő, Fáy Ferenc emléke előtt tiszteleg *Az állomáson túl*, kiemelve, hogy a Jézus kálváriáját stációként megjelenítő lírai kompozícióval, mint „az egyik legszebb magyar verssel” a maga *Keresztútját* járta végig. A „templom iskola börtön / kilátótorony magasles” mint az emberi élet lépcsői „bennünk” fényesednek, „bennünk vásznak” – tartja az igaz művészarattal, Orosz Istvánnal közös jellemzőjüknek a *Lépcsők ürügyén* megszólalója. Nem a halottakat búcsúztatja a Csete Örshöz szóló, az „élet továbbszolgáltatásait” felmutató költemény – a *Szemközt a halálraítéltek csapatával* inkább a szembenézés verse, a getszemáni éj és a „mosom kezem a vérben” bibliai háttérével. Egyik oldalon a cinikus, maguk mentegető hóhérok és a bírók, a másikon azok az öntudatlanságig megfélemlített és megszégyenített „minden fokon” halálra ítélték, akik „nem is tudják fölfogni / mily aljas volt / a zsarnokság szájából / rájuk mért ítélet”. „A régi új kreónok teszik / a dolgukat: naponta bemutatják a kaméleoni trükköt” – ez már a Szophoklész tragédiájának „magyarítóját”, Ratkó Józsefet elénk állító (még idézendő) vers beszélőjének felvetése. A Bibliából a születés misztériumát és a mesékből a farkas és a bárány találkozását kapcsolja össze az *Egy végtelen ballada közepe* – „csak és kizárólag T. E.-nek” ajánlva, a balladai homályt a monogrammal növelve, vajh? Tóth Endre, Taxner Ernő vagy inkább Tóth Erzsébet a címzett? A Kalász Mártonnak szóló *Mérhető időtlenség* azzal tűnik ki, hogy a költőbarát sugallatos hiposztázisát, a „téblából a harangszó” ötletes metaforáját a lírai, egyszersmind biográfiai én gyermekkori emlékével, a másutt is megörökített hegyi kápolnába menetellel, a Kisasszony napi búcsújárással köti össze. A számvetés a lírai én valahai élményeinek, tapasztalatainak felelevenítésével a szülőfalu közös emlékezetébe emeli az 1956-os forradalom leverését követő időket, amikor „pufajkás martalócok zörgettek” az udvarok kapuján (*Puskás Kelemenék*), de felvillan a számtan órai feladat, a 8x7 vagy 7x8 ki nem mondott összege mögött a félelem és a csalódás érzete is (*Szorótábla-emlék egy hajdani osztatlan iskolából*). A *Bátyám, aki névtelenül is belefáradt...* gyászbeszéd a mezőgazdaság szocialista átszervezése áldozatául esett gazdaember fölött, ki „míg volt ló s szekér ő maradt / szinte már utóvéd paraszt, aztán ló / nélkül kénytelen városlakó, idegen / segédmunkás, ki idegeiben ak-

názta föl / – sokadmagával – mobilizációnk / grafikonját”.

2.

A köszöntő, üdvözlő versek ajánlásai közül szintén a névre szólóak, a valakinek vagy valakihez címzettek a leggyakoribbak. Olyan megszorításokkal, mint „születésnapjára” vagy olyan, a stílus tömörségére utaló megjelöléssel, mint a *Távirat Kányádi Sándornak Kolozsvárra, a Horea 48-ba*, ahol mintegy a lírai műfajok rangjára emeli a postai közleményt, mivelhogy „a költészet a többféle megnevezés látványos eszközeivel kussol a lényegről”. Az üdvözlő, mint az erdélyi, pontosabban Kovászna megyei alkotókat, többek között Bogdán Lászlót, Csiki Lászlót, Farkas Árpádot és Vári Attilát szerepeltető antológia, a *Kapuállító* esetében (*Az „erdő fája”*) jelentheti annak a fel- és elismerését, hogy az övével rokon költői törekvésekre, szellemi-szemléleti társakra talált. A csapdát állító, csapdába csaló kor képi kifejeződése, szemléltetése: „mozdulatlan az erdő, / hó hull vadmacskanyomra, / százféle csapdára is / hó hull, havazik”. Itt inkább tisztelettel köszön a félig-meddig nemzedéktársaknak, a *Hátországba előőrsnek*; a Kilencek nevéen ismertté vált, Kovács István, Oláh János, Rózsa Endre, Utassy József és mások nevével jelezhető alkotói csoport *Elérhetetlen föld* című antológiáját viszont úgy köszönti, mint aki hozzájuk tartozónak tudja magát, velük egynek. „Hátországból szemfedőnek / küldött valaki bennünket / egy országnyi temetőben / hasítjuk a szemfedőket /.../ kiköptük a cukrot zablát // énekünket tisztán hallják”. A nemzedék Rózsa Endre szerezte kultikus költeménye készíti arra, hogy megjegyzéseket fűzzön a „csatavesztésre áll a köd is” állapotrajzához (*Utóvázlat az „Elsüllyedt csatatérhez”*), mintegy állást foglalva a „hajnal” és az „est lovasai” között vívható vagy vívandó csata kimeneteléről és céljáról, értelméről. Miközben az előbbieket mintha sportot űzve mérnék s jelölnék ki az ütközet színhelyét, aközben nincs szó a küzdelem tétjéről, maguk is felteszik, „mire való ez a játék”. S ha „csata nélkül is nyeresre áll ez a reggel”, a bizodalmat akkor sem táplálja más, mint hogy az est lovasainak a „tartozékaik / közül sok hiányzik, nincs víz, abrak, s még mennyi minden! Minden”. Az *Utóvázlat...* az elszegényedett hatalom előbbutóbb bekövetkező csatavesztésének az allegóriája lenne? A Kósa Ferencnek szóló (vele folytatandó) *Párbeszéd* ugyancsak a csata, az ütközet képi világá-

ra épít, vágta-ló patáira, a kengyelre mint karperecre, megcélzott fejre s az időre, amikor „falon rozsdásodik a patkó” – ami érv, magyarázat lehetne a korszak másik kanonikus költeménye, Béres Attila *Bonfinije* helyzetjelentéséhez is: „Én tulajdonképpen harcosnak születtem / de mire elvégeztem / a kötelező tanulmányokat / már nem volt / felvétel a Fekete Seregbe”. A *Pergőtűz* című, a „magyar apokalipsziszról”, azaz a 2. magyar hadsereg Don-kanyari megsemmisüléséről szóló huszonöt részes, ám a tizenhetedik rész televíziós sugárzása után „leállított”, azaz betiltott dokumentumfilm „alkotóinak” – név szerint nem említve a rendező Sára Sándort – címezi a *Készült a tavaszt*. „Télből kinöve / lehet-e más út?! Készült a tavasz. / Valahol másutt” – írja, s a derűs kilátástalanság érzetét tán táplálta a könyv alakban kiadott *Pergőtűz*-nek a kereskedelemből való kivonása, azaz betiltása, majd bezúzása is.

Mindezek mellett esetleg még ide vonható, színek-dochés jelzős utalása miatt a Lázár Ervin monogramjával szójátékot űző *L. E.-föl a bolond kútásó kútjában* is. Ez a *Buddha szomorú* című kötetben megjelent kútásós mágikus-mesés történet a „lebetonozva az űr” abszurdan transzcendens léhelyzetét az oxymoron alakzatába rendezve a lehetetlen eléréséért küzdő ember szemszögéből itéli meg: „az égigérő kútban / csúszkálhatunk föl s alá a mélységes / magasság pereméig mert minden jégmagány / fejjel fölfelé röpteti / a kútásókat, kockás, kockázatos ingben”. Az est, a köd metaforáit használja a *Bölcsődal Perziából* (50 sor Sütő Andrásnak) is, amely nem az égbe ásás-emelkedés példázata, hanem a föld azon „három pillanatáé”, „míg a köddel satírozó est odaér, / emlékeztet bizonyára még valakit / egy lezuhant repülőre, melynek utasai leszünk”. A jelentésképzést talán segítheti az, hogy a határon túli magyar kisebbség helyzetének kritikus megítélőit a politika gyakorta próbálta azzal elhallgattatni, hogy úgymond olyan repülőre lőnek, amelyen a „mieink” utaznak. A már más vonatkozásban említett *Világtemető* „túl a sírok mélyén” – amelyek napra pontosan tudatják Latinovits, Kormos István és Nagy László halálának időpontját – a menekülés-megváltás esélyét abban látja, ha „új törvény / születne: a föld fölfelé zuhanata; ez a homorú / de istenült gravitálás midőn könnyűszerrel / az Ég felé mutatna” valaki. Az égi áldás, megváltás és üdvözülés képzelet hatja át a halottat mint élő köszöntő *Arccal az Égnek* Nagy Lászlóját, aki 70 éves lenne, „amikor 17 éve más dimenzióban”:

„Már földben ugyan / de arccal az Égnek / fölropülőzve s kiszökve naponta oda / hogy vizsgálja porát / a kozmikus Egésznek / miképp gördül / egy angyali könnycsepp / a Semmi felhőiből / most sehova”. A kozmosz, az ég vagy tán a menny érzékletessé tetele a Rónay György emlékének ajánlott *Ahogy érti*: „mi minden megtörténhet itt / hol már lélek lengése / és testnek borzongása / valami csillagközi szélfúvással hírnököl”. Kozmikus helyett társadalmi vetületben hasonló életérzésnek és létszemléletnek a megszólaltatói a *Mentsétek meg lelkeinket!* („kószálás végnélküli”, „csikkek tábortüzei forralják / semmivé a Dunát, Tiszát”) és a *Töredék*: „Hülyülve nézem e beöszült márciust”, „Körbejártam százszor a várost, / s hányásig kering a város bennem”. Az ellen- vagy szembeszegülés verse aztán a Nagy László figyelmébe ajánlott *Gyökér fonódhat*, benne a hitvalló programmal: „Kihordok minden álmot. / Talán így szentül vétkezem! / Elorzok pár évet még e földtől, / aztán gyökér fonódhat nyelvemen”. Hasonló hitvallás, a Nagy László-sorra – „fejet ajándékba nem adunk” – írt magyaros tagolású, tiszta rímű felező tízes, a *Nyári ki(be)számoló*. Öntudatos önerősítő ars poeticája: „1. Amíg csak bírom / helyetted írom. [...] 4. Küldik a tömjént / ha kiszállsz önként // fejek ezüsttál / fölöttünk füst száll [...] 5. Helyetted mondom / ez lesz a gondom”.

Játékos, vidám változat a „vén és suhanc költészek”-hez, „Viznemisszák”-hoz forduló *70-kedés egy ifjú poétával*. Ez voltaképp Weöres Sándor születésnapjára íródott, a szülőhely, Csönge nevét szellemesen rímhelyzetbe hozva („S szaporán fülelte: / a világ vekkere csöng-e? / Egy rózsadombi boltban szólítják / Weöres úrnak, / ha már Őt adta az ég (is) ama húrnak, / min léssen a dalnak robaja, csöndje”). A *Lámpásaival vonul az éjben* – mottója a talányos létfilozófiai állítás: „A születés sivatagában a forrás-víz a halottaké” – szintén a *Variációk* W. S. tanár urát idézi meg a helyettesítés alakzatával: „csillag kapujában tétován toporgón / beCSÖNGET > WS < kiCSÖNGET”. A szótón játékosan csavaró *Amidőn műhelygondokról szól a gondnok* ajánlásában is feltűnik a csöngői szülött monogramja, tulajdonosát a klasszikusok közé emelve azzal, hogy a „csak azt birtokoljuk, / amiről lemondunk. / Amiről nem mondunk le, / elhagy minket” axiómáját S. W.-től (azaz Shakespeare Williamtól) eredezteti, hozzátéve, „de lehetne éppen W. S. is”. A műhelygond pedig: „az örült hatalmas szívvel / dagasztott versekből / csak

Isten kemencéjében / süllhet fogyasztható éték”, gond más sütnivaló esetében, hogy „bár a pátosztól rendesen / megégett az alja / a szándékolt hűvösségtől / keletlen nyers a legközepe / és a héj alatt roszogó liszt / szítálva árulkodik”. Ugyancsak születésnap darab, a Nagy Gáspár kedvelte, vizuális hatásokra számító akrosztikonban az *Átutazol*, az ajánlásból következtethetően – 70 Határon át egy 9 soros versvágányon – Határ Győzőnek címezve. „Én együtt látom őket / egy dalban és / egy mondatban / amíg csak itt magyar van / kiadhatatlan versben / megvágott filmszalagon / eldobott hangszalagon / s e század néz rájok / lesütött szemmel- vakon” – ez a kezdő szakasza annak a cenzúra-viselt, folyóiratból kivett versnek (*Három megjegyzés: egy válasz*), amely Kodály és Illyés „ünnepére” szól (volna) 1982-ben.

A Csoóri Sándor-köszöntők közül az egyiknek már a címe – *Lángot lapozó* – érzékelteti a lehetetlent kísértő szellem vállalkozásait, a „tiltások, nyilak záporában” létezését, az „ahogy az ország... hetven éve / száz halálból előjön élve” elszántságát, merészségét. Az időszembesítést egyetlen egy utalással hajtja végre: a „Szökhete szíve mint zöld vadon / határsorompók közt, szabadon?” a szintén többször megidézett József Attila kései versével folytat párbeszédet, ahol a zöld vadon a szabadnak és öröknek hitt ifjúság metaforája. A nyelvet mint a rejtegetés, „józan csempészet” tárgyát és eszközét, általa – hapax legomnonnal – a „félreírtunk” költői praxisát veszi védelmébe a címében vizuális hatásra törő *Rég eldobott palack új szigeteknek üzen a hajóbörtönből*, amelyet a „90-es évek küszöbén” A FÉLIG BEVALLOTT ÉLET szerzőjének ajánl, azaz – megnevezetlenül – Csoórinak. Egy másik vers, a szintén neki ajánlott „apokrif forгатókönyv-vázlat”, a *Ha majd az utolsó film pereg* hasonlóképpen szembesíti az életidőket, a fiúét, aki a háborús lövészárkok között „egy egész életre való képet / raktároz el homloka mögött”, s az „öregen-örökifjan a jövő kiszemelt szökevényeként” magányossá lett férfiúét, akihez azonban „hétfelől zúdult / a panaszos hang és a fájdalom”. Nem egy hazáé, „egy fennköltlen züllő” országé, inkább egy népé, nemzeté – a dőlt betűs szavakkal egy verskötetet, illetve egy emblematicussá lett költeményt, *A hó emlékét* emelve ki. *Az élet legvadabb bozótosából* rejtetten, vagy, ahogy a cím nyomatékosítja, sűrű, kusza növényzettel eltakarva láttat valakit, nem a személyében, hanem akit a „versek” helyettesítenek, vagyis aki azokkal azonos. Ők „sétálnak” „a halalos

vágták után, halálos fáradtságban / a szív-
 rengéses nappalok után” – jelenti ki a szemé-
 lytelen beszélő, s csak a következő jel-
 zései, célzásai valószínűsítik, hogy ama
 napok elszenvedője a *Nappali Hold* miatt
 meghurcolt, meggyalázott Csoóri. A kör-
 nyezet jelzései: a „megunthatatlan folyó”,
 benne a „fuldokló híd”, a „háború itt-
 hagyott taigetoszi roncsa”, a Dunát és
 a Mária Valéria hidat fedheti, s hogy fed
 is, és hogy a „versek” Esztergomban jár-
 nak, megerősíti a „Balassi üszök-po-
 rondját”, azaz halálhelyét vizionáló kép,
 a tornyokkal és a kupolával a magasban,
 a Bazilikával. A vers kiállítás az esztergo-
 mi magányba visszavonuló költő mellett,
 a beszélőnek azzal az ajzottságával, amely
 a hiábavalóan feltett kérdések – „Elfogyott
 volna a vérdíj?”; „És a lassan ölő mér-
 gek?” – után a látszólagos megnyugvás
 kijelentő mondatához, innen pedig a vá-
 doló felkiáltásig jut el: „Ki lehet bírni
 mindent. / Ki lehetett!” A *Mikor négy
 sorát idézem* című költemény már névre
 szól, Csoórinak, a „hajdani pápai diák-
 nak” mint „hűségében is vakmerően bá-
 tor” embernek. Ám miközben az „iri-
 gyelt” négy sort dicséri, aközben finom
 tapintattal, okát fel nem fedve, fohászko-
 dik is. Ima helyett azonban az ima helyét
 jelöli, illetve személyesíti meg: „a kö-
 nyörülő Isten templomát”, amelyik „látja
 most diákját”. Látja segítségre szorulva,
 s a szent hely maga Isten jóságos oda-
 fordulásának tanúhelye. A könyörgés bizonyosan a gyógyulásáért
 szólt – a költő „betegágyánál” töltött időt majd az
Éjjel a megváltó hó eleveníti fel. Mielőtt az esettsé-
 gét, fájdalmait, gyöngeségét szégyellő, „a szenvedés
 gyökerét” kereső betegnek átadná a szót, itt is annak
 kamaszkori meghatározó emlékét, mint egész művé-
 szete egyik jellegadó vonását villantja fel: a „ritka
 metaforák / csillogó repeszdarabjait”. A szenvedés

Múlhatatlan szépségek 2. (vegyes technika, vászon, 110 × 80 cm, 2016)

gyökere pedig, a Csoóri esszéiben többször is meg-
 mutatkozó: „a diktatúrát / a tiltásokat el lehetett ép
 lélekkel viselni / de ezt az elmúlt tizenöt évet ... / az
 áruások csalódások hegyláncai alatt / össze lehet
 roskadni”. A beteglátogató érzi, bármiféle biztatás
 hiábavaló, üres szó volna, ezért is idézheti fel az
 immutáció, a helyettesítés alakzatával ismét az imád-
 ságot: „az éjjel megváltó hó esett / imaként szakadt”.
 (folytatjuk)